

KRÓNIKA

AKANADAI MAGYAR KULTÚRKÖZPONT LAPJA

Krónika – A Kanadai Magyar Kultúrközpont Lapja

1989. November

Wass Albert

A kivénült harcos leteszi a fegyvert

Ha annak idején, 1951 telén elfogadom Havas Emil ajánlatát, hogy írjak ahogy „ŐK” kívánják, és ŐK ezzel szemben garantálják, hogy minden könyvemből "best seller"-t csinálnak, akkor ma minden bizonnyal jó módú, "befutott" amerikai író lennék. De nem fogadtam el. Erre a Reader's Digest kolozsvári származású társszerkesztője ugyancsak fölbosszankodott ott a new yorki szálloda szobájában, ahol skót-amerikai feleségemmel megszálltunk volt, és azzal fenyegetett meg, hogy ha kitartok konokságom mellett, Amerikában egyetlen írásom nem jelenik meg soha. Amerikai születésű feleségem ezen nagyot nevetett, mire derék vendégünk kivörösödött ábrázattal rikoltott Elizabeth arcába: "Már pedig, asszonyom, akár elhiszi akár nem, de nincs olyan amerikai kiadó, amelyik hozzá merne nyúlni férje írásához, bármit írjon is, ha azt a mi beleegyezésünk nélkül írja!" Mert - tette hozzá és nagy csontos markát kinyújtotta maga elé - itt tartjuk a kezünkben az amerikai kiadóvállalatokat, filmvállalatokat, újságokat, folyóiratokat, mindent! Amerika népe azt olvas, amit mi akarjuk, hogy olvasson, azt hall, amit mi akarjuk, hogy halljon, és azt lát csak, amit mit akarjuk, hogy lásson!" Drága jó Elizabeth ettől aztán szintén nekiveresedett és alaposan kioktatta Havas Emilt az amerikai szabadság alapelveire, mire látogatónk sarkon fordult és becsapta maga megett az ajtót.

Az igazság kedvéért be kell ismernem, hogy Havas Emilnek igaza volt. Erre rájöttünk az első két év során. Bocsássanak meg fiaim, leányaim, unokáim és dédunokáim, ha úgy érzik, hogy hibásan választottam, mert jó mód helyett a szegénység ösvényére tértem gazdag Amerika földjén, ahol minden bevándorló, ha csak egy szikra életrevalóság van benne, meggazdagszik, mint bolha az eben. Ami engem illet, én sohase bántam meg a választásomat. Szegényen bár, de tiszta lelkiismerettel lépek majd az Úr elé, mikor ideje jön. Megtettem, ami tőlem tellett, s amiről úgy éreztem, hogy egyedül méltó egy menekült erdélyi magyar íróhoz. Hogy céloimat nem értem el, annak nem én vagyok az oka. Erről lesz itt szó, életrajzomnak ebben a rövidre sűrített fejezetében.

Drága jó feleségem segítségével egyetemi tanár lettem, bár sohase hittem volna, hogy valaha is tanárkodásra adom a fejem. De amint mondtam már, Havas Emilnek igaza volt. Tudta, miről beszélt. Se elbeszéléseim, se regényeim nem kellettek az amerikai kiadóknak. Meg is mondták őszintén: "Maga feketelistán van, uram, maga fasiszta!" Így aztán vakon ugrottam bele a tanárságba, hogy megélhetésem legyen és maradjon időm az írásra is. Kényelmes foglalkozásnak ígérkezett, és az is volt. Azonban nem ez a fontos. Hamarosan kiderült, hogy maga az Úristen rendelt ebbe az állásba, mert itt döbbsentem csak reá, hogy nekünk, szerencsétlen magyaroknak, mi volt az átkunk. Mi hozta reánk a trianoni csapást, s mindazt, ami utána következett.

Szem-nyitogatásom azzal kezdődött, hogy amikor tanár-társaim megkérdezték mindjárt az első napokban, hogy honnan a csudából fútt oda a szél, s én becsületesen megmondtam, hogy Erdélyből, úgy bámultak rám, mintha azt feleltem volna, hogy valahonnan Bergengóciából. Míg aztán az irodalom tudós professzora fejére ütött és elrikkantotta magát: "Drakula országából...!" Attól kezdve bizalmas baráti körben "Count Drakula" volt a nevem.

Hiába bizonykodtam, hogy ez a Drakula-mese mindössze egy részeg angol újságíró fejében született meg, és hogy Erdély már évszázadokkal ezelőtt is civilizált ország volt, hogy ott hirdették meg elsőnek a vallásszabadságot, hogy Erdély iskolái világhíresek voltak, senki se hitte el. Hogy igazamat alátámasszam, nekiestem a könyvtáraknak, de ebben se volt köszönet. Egyetemem három óriási méretű könyvtárában alig leltem valami kevés adatot Erdélyről. Földrajzkönyvek, enciklopédiák csak annyit tudtak róla, hogy Románia nyugati tartománya, mely annak idején Dacia néven a római birodalomhoz tartozott, és őslakói ma is a latin nyelvet beszélik. A népvándorlás során több ázsiai horda rohant keresztül rajta, a hunok, avarok, magyarok, tatárok és törökök. Az utóbbi évszázadok alatt a Habsburg birodalomhoz tartozott, majd az első világháború után Románia vette át. Lakosai nagyrészt románok, de élnek ott németek és magyarok is.

Attól kezdve a könyvtárakat bújtam minden szabad időmben, Magyarországra és a magyarokra vonatkozó adatokat keresve. Keveset találtam, s amit találtam, abban sem volt köszönet. A középkorra vonatkozó régebbi munkák mind német szerzők tolla alól kerültek ki, s a magyarokat úgy emlegették bennök, mint ázsiai hordát, akik fél Európát végig dúlták, míg végül is Lech mezején leverték őket a németek, majd királyukat rákényszerítették a keresztény hitre, és hadat adtak neki, hogy kiirthassa országából a pogányokat. Attól kezdve aztán a német civilizáció hatása alá került a magyarok országa s lakosainak jó része német. Az újabb kiadású könyvek arról is tudtak, hogy Magyarország egy elmaradt, primitív ország volt, ahol feudális főurak uralkodtak a különböző nemzetiségű őslakosság felett, kegyetlenül elnyomva a népet.

Mint ahogy annak idején, gyerekkoromban, nagyapám jó orrú kopói kajtatták föl a megbúvó rókát a mezőházi nádasokban, úgy kezdtem el én is kinyomozni ezeknek a hamis adatoknak az eredetét. Nem volt nehéz. Minden könyv, tanulmány, melyben Magyarországról vagy általában a magyarokról volt szó, az 1870-es évek utáni időből eredt, és a szerzők neve nagyjából német vagy cseh, de akadt román és horvát is. A szerzők legtöbbször Sorbonne-i diplomával rendelkező egyetemi tanár volt, akik egy Masaryk által alapított könyvkiadó vállalaton keresztül beépítették magukat az amerikai, angol és francia közoktatás tankönyv-ellátást szolgáló intézményeibe, és terjeszteni kezdték azt a jól megszervezett magyarellenes propagandát, ami végül is Trianonhoz vezetett. (Az első világháború alatt Masaryk és Benes által megszervezett u.n. "Cseh maffia". (szerk.) A Magyar szerzők vagy nem írtak jó tankönyveket abban az időben, vagy a magyar tanügyi intézmények nem gondoskodtak arról, hogy ezek a könyvek idegen nyelvekre fordítva utat leljenek külföldi egyetemek felé. Több, különböző kiadású és különböző időben kiadott enciklopédiában például a következő, szóról-szóra azonos mondatokat találtam, amiről arra lehetett következtetni, hogy azok ugyanattól a személytől származtak: "Magyarország, mint olyan, a valóságban soha sem létezett, mindössze egy soknépű laza egység a „szentkorona országai" összefoglaló név alatt. Ennek az országnak voltak a kezdetben magyar uralkodói is, azonban a tizennegyedik századtól kezdve már csak cseh, német, olasz, lengyel és román királyok viselték az országalapító magyar király, Szent István koronáját. Ugyanezek az országok az utolsó négy évszázad során már a Habsburg birodalom alá tartoztak." Egy másik helyen: "Magyarnak csupán az uralkodó nemesi és főnemesi osztály egy kis része tekinthető, kik a földet birtokolták, míg a jobbágy, majd az úgynevezett "felszabadulás" után a paraszt a különböző ott élő, leigázott nemzetiségekből tevődött össze, kiknek egy részét hosszú idő után földesuraik erőszakkal elmagyarosították..." (Wertheimer: History of Europe, 1901, Böhm Verla, Wien-New York, page 31.) Ezeket olvasva önkéntelenül fölmerült bennem a gondolat, hogy a washingtoni osztrák-magyar követség hajdani kultur-attaséja alighanem osztrák lehetett, akit nem bántott a magyarok gyalázása, és ezért nem tett jelentést ezekről a magyar királyi kultuszminisztériumban. Ugyancsak a fent említett könyvben található a következő mondat, mely ellen minden bizonnyal tiltakozott volna az akkori magyar kormány, ha tudomására jutott volna: "A magyar egy veszekedő, izgága, más nemzetiségeket gyalázatosan elnyomó barbár nép, mely újra meg újra föllázadt uralkodói ellen, abból a célból, hogy megbontsa a soknyelvű birodalom egységét..."

Bevallom, amerikai skót feleségem fejében született meg a gondolat, hogy amit az osztrákok, csehek és románok meg tudtak tenni száz évvel ezelőtt, azt minden bizonnyal mi is meg tudjuk tenni ma, és nekünk könnyebb dolgunk lesz, mert nem kell történelmet

hamisítanunk, csupán össze kell szedjük a bizonyítható igazat. Ebből a gondolatból született meg először, erdélyi mintára, az Amerikai Magyar Szépmíves Czéh, majd Masaryk mintájára a Danubian Press, Incorporated, és az ezekből fakadó folyóiratok: a Transylvanian Quarterly, majd a Hungarian Quarterly és utolsónak a Central European Forum.

Elméletben egyszerűnek látszott az egész: egyedül az észak-amerikai földrészen valami másfélmillió magyart mutatnak ki a statisztikák. Ha ennek a másfélmillió magyarnak csupán fél százalékában maradt még valami kis hazafias érzés - mondjuk évi tíz dollár erejéig - ez már évi hetvenötezer dollárt jelentene, ami bőven elegendő ahhoz, hogy elkezdhessük kiadni komoly felvilágosító munkánkat, melyekből Amerika ifjúsága, valamint Amerika vezető politikusai megismerhetik a hiteles adatokra támaszkodó igazságot.

Így indult meg elsőnek 1962-ben az Amerikai Magyar Szépmíves Czéh. Hosszú nyári szabadságunkat arra használtuk föl, hogy nyakunkba vettük az Egyesült Államok és Kanada országútjait, és megjártuk első nagy körutunkat, több mint huszonötezer mérföldre nyúlót, a magyarlakta városok felkutatására. Mivel pénz dolgában szűken voltunk, elkerültünk szállodát és éttermet, amennyire lehetett. Sátorban aludtunk, feleségem főztjén éltünk, és elhatároztuk, hogy ha össze tudunk szedni első körutunkon ezeröttszáz magyart az előírányzott hét és félezerből, kik hajlandók évi tíz dollárt lefizetni előre, melynek ellenében minden előfizető kap három könyvet, két angolt és egy magyart, akkor elindulunk még ezen az őszön. A begyűjtött előfizetések száma azonban csak hétszázig jutott el. Én készen voltam arra, hogy visszafizetjük mindenkinek a tíz dollárját, mihelyt lehet, s elvetjük az egész gondolatot mint kivihetlent. Drága jó Elizabeth azonban megszegte makacs skót nyakát, s kijelentette, hogy szó se lehet a megfutamodásról. Amit elkezdünk, azt érdemes volt elkezdni, tehát visszük tovább, s az Úristen majd eligazítja a többit.

Így kezdtünk hát bele a könyvkiadás mesterségébe. Első könyvünk a kolozsvári Ellenzék hajdani főszerkesztőjének, Zathureczky Gyulának pompás kis munkája volt: "Transylvania, Citadel of the West." Értelmesen, tömören, könnyen olvasható stílusban vitte a világ elé Erdély igazolható, adatokon épülő történelmét, földrajzát a kultúráját. Háromezer példányt nyomtattunk belőle. 5 ráadásnak, "csaléteknek" ahogy Elizabeth nevezte, hozzá adtuk a tíz dollárért még egyik regényemet is magyarul, valamint annak angol fordítását.

Következő nyáron újra nekiindultunk magyart keresni Amerika és Kanada földjén. Hétvégeken irodalmi estét tartottunk itt meg amott, árultuk a könyveket, beszélünk, beszélünk, beszélünk a magyaroknak arról, hogy mi a célunk, mit kell tennünk ahhoz, hogy megismertessük a világgal az igazságot. Hétközbe sátorban aludtunk, szabad ég alatt főztük ételünket, mint a vándorló cigányok. Havasi vadász lévén életem első szép felében, én szokva voltam a sátorozáshoz. De Elizabeth városi asszony volt; aki soha ilyen életmódot nem ismert. Szemrebbenés nélkül, bátran viselte a fáradsalmakat, áldja meg emlékét az Úristen, s valahányszor csüggedni kezdtem, ő bátorított. "Micsoda magyar az" - mondotta ilyenkor -, "aki megtorpan a nehézségek előtt, mikor hazáján, nemzetén kell segítsen? Az ilyen magyarok miatt vesztették el mindég a háborúkat! Fel a fejjel, nézz előre, soha se hátra, támadj! Ez a győzelmek ára!"

Pedig hiába szekereztük föl s alá ezt a nagy országot, hétszáznál több előfizetőre soha se sikerült szert tennünk. Ötven-hatvan új előfizetőt nyertünk minden évben körutunk során; újabb meg újabb városokat keresve föl, de ugyanennyit veszítettünk is minden évben azokon a helyeken, ahova nem sikerült eljutnunk másodszerre. De adtuk ki az új könyveket, rendületlenül. Hokky Károly "Ruthénia" című munkájából akkori képviselőnk, háromszáz példányt osztott szét a Kongresszus tagjai között. Szemák: Living History of Hungary két kiadást is megért. "Our Hungarian Heritage" három kiadásig vitte. A Transylvania and the Hungarian-Romanian Problem pedig kongresszusi dicséretet is kapott. Mindezek ellenére azonban az előfizetők száma nem hogy emelkedett volna, de hamarosan csökkenni kezdett. A magyarok beleuntak az angolba. Nem kellett nekik angol könyv. Nem értették meg a célját. "Vásároltassák meg az angol nyelvűekkel" mondták egyre többen, s hiába próbáltam megértetni velük, hogy az "angol nyelvűeket" nem érdekli a magyar jövő, miért is érdekelné? Mi kell terjesszük köztük, szomszédaink, ismerőseink között, mi kell elvigyük az iskolákba, könyvtárakba, ha azt akarjuk, hogy megtudják az igazságot. Nem értették meg: Én

pedig éreztem, hogy rossz irányban haladunk. Háromezer példány egy könyvből vízcsepp az óceánban:

Torontóból kaptam a tanácsot: magyarokból tömeget toborozni csak felvonulásokra lehet, hosszúra elnyúló komoly munkára nem. Alapítsunk részvénytársaságot. "Nem sokaság, de lélek végeznek csodadolgokat" - idézték Zrinyi Miklóst a fejemre. "Gyűjtsünk egybe egy kis csoport jómódú magyart, akik össze tudnak adni legalább százezer dollárt, többre megyünk ezzel, mint úgy koldulni össze a pénzt tíz dollárjával! Megalapítottuk hát a Danubian Press részvénytársaságot. Százezer dolláros tőkére számítottunk, de csak húszezer gyűlt össze. "Bolondság, minek a könyv!" - mondták a "jómódúak" is. Amerika köteles visszaadni a hazánkat, ennyi az egész!" Utólag visszatekintve mindezekre belátom, hogy reménytelen volt ez a kezdeményezés is. De akkoriban hajtott a "tett-vágy" motorja, na meg a feleségem, aki el se tudta képzelni, hogy a magyart "más fából faragták".

Ezzel a húszezer dollárral belekezdünk az úgynevezett "Hungarian Package" könyvsorozat kiadásába; mely magába foglalta a magyar nemzet történelmét, legendáit, népmeséit és táncait, sötétzöld vászonkötésben és fehér díszkötésben, arany betűkkel a fedőlapon. Szép munkát végzett a torontói nyomda, drága se volt. De mégis volt egy nagy baj: nem értette meg, hogy az idő szerepe fontos a könyvkiadásnál. Ha az ember szétküldi a hirdetések a könyvtáraknak, s azok egy kitűzött időre megrendelik a könyvet, azt a kitűzött időn belül szállítani kell, másképpen érvénytelenné válik a megrendelés. Az idő elhúzódott, a megrendelőket elvesztettük, s a könyvtárak belesorolták a Danubian Presst a "fly by night" megbízhatatlan kiadók közé. Mivel pedig még a magyarok is csak ímmel-ámmal vásárolgatták a szép kiállítású, de angol nyelven készült könyveket, évekbe került, míg ezer sorozatot el tudtunk helyezni. Ezzel aztán vége volt a kiadóvállalat álmanak is, s a Danubian Press éveken át egy tőkétlen vállalkozás maradt, fedőnév a szerzők költségén kiadott könyvek amatőr voltának eltakarására.

Mindezek ellenére mégis csak kiizzadtunk valahogy huszonnégy angol nyelvű könyvet Amerika okulására, ezres, kétezres példányszámokban. De még ezeknek is nagy része raktáron penészedik. Nem kellene a magyaroknak, még propaganda-fegyvernek sem, még arra sem, hogy odaajándékozzák befolyásos amerikai ismerőseiknek, hadd tudják meg az igazságot. Még ilyen könyvek se kellene nekik, mint "Genocide in Transylvania; a documentary" vagy "Transylvania and the Hungarian-Rumanian Problem", "Origin of the Hungarian Nation", "Origin of the Rumanians", "The Ethnic History of Transylvania". Legnagyobb csalódást azonban a "Transylvanian Hungarian Folk Art" okozta. Ez a könyv szép, színes kiadásban jelent meg, ismerteti a magyar motívumok magyarázatát, és tudatára adja a világnak, hogy mi történik ma odahaza a magyar népművészet időt látott remekeivel, miképpen igyekszik eltörölni még a nyomukat is az ellenséges román kormány. Ebből is még valami ezer példány kallódik raktáron. Nem kell a magyaroknak, mert angolul van.

De így jártunk a folyóiratokkal is, pedig azok valóban önvédelmi fegyvereink voltak, melyeket megküldtünk vagy személyesenadtunk át minden szenátornak, képviselőnek, külön tíz példányt a Fehér Házba és harmincat a State Department hivatalainak. Először a Transylvanian Quarterly bukott meg előfizetők hiányában. Ezt átalakítottuk Hungarian Quarterly-vé, arra gondolván, hogy így talán majd szélesebb magyar rétegeket érdekel. Két év alatt kiderült, hogy ez se érdekelte őket. "Eleget olvassuk magyar nyelven mind azt a rosszat, ami odahaza történik" - írta egy Erdélyből idesodort, jómódú magyar "minek gyötrődjünk rajta angolul is!" Eszébe se jutott a szerencsétlennek, hogy nem az ő "gyötrődésére" készült a folyóirat, hanem arra, hogy azt minél több amerikai olvashassa, s tudja meg, hogy mi történik a Trianonban elszakított területek magyarjaival.

Végül is átalakítottuk folyóiratunkat Central European Forummá, miután tudomásomra jutott, hogy a háttérben már két éve folytak a megbeszélések egy létesítendő Közép Európai Federáció dolgában a magyarok megkerülésével. De mivel folyóiratunk még nem volt, összeálltunk néhányan és beugrottunk gyorsan, hogy a "magyar kérdést" a tervezett jövőre vigyük. Nyomban meg is nyertük a lengyel exil-kormány tetszését. Csatlakozott szerkesztő-bizottságunkhoz egy erdélyi román emigráns, egy szlovák egyetemi tanár és egy ruszin lapszerkesztő, akik a magyarokkal való békés együttműködés útját keresték.

Mindenki, aki kezébe vette a folyóiratot, dicsérte. A tényleges előfizetők száma azonban soha sem érte el a kétszázat. Ezerkétszáz példányt nyomtattunk, s ebből nyolc-kilencszázat tiszteletpéldányként osztottunk szét, a többi még itt van raktáron. Hogy honnan vettük hozzá a példányonkénti 3500-4000 dollárt? Derék jóérzésű magyarok adakozásából, akik megértették, hogy ezzel a folyóirattal a magyarság jövőjéért küzdöttünk. Ez azonban nem helyes. Régi hibánkba estünk vissza újra: egy öntudatos és bátor kis csapat vérezik, hogy a többi megmaradjon. A többi, akiket én egyszer már így jellemeztem: a "ha még egyszer azt üzeni" magyarok, akik csak behúzzák a nyakukat és várnak a sült galambra.

Az én szerkesztésemben és igazgatásom alatt most jelenik meg a FORUM utolsó száma. Hogy megmarad-e vagy nem, az már másokon múlik. Én letettem a fegyvert. Cserbenhagytak a magyarok huszonhét hosszú és küzdelmes esztendőn keresztül. Elég volt. Beleöregedtem, belefáradtam beleszegényedtem az eredménytelen munkába. A magyar, bár egyénileg egyike a legtehetségesebb, legéletrevalóbb fajtáknak, politikailag éretlen. Nem érti a világpolitika háttérben lejátszódó fondorlatok titkait, és nem is érdekli. Nem is vették észre, hogy Románia máris készen áll arra, hogy újra lehasítson egy jókora szeletet a magyar hazából, tova a Tiszáig. Mindössze arra vár, hogy kivonuljon onnan az orosz. A Nyugat közvéleménye elfogadta már, hogy Románia "ósi határa" a Tiszáig nyúlik. Évtizedeken keresztül belekalapálták ezt már a köztudatba. S mi itt állunk, bambán, pedig segíthettünk volna magunkon. Megtehettük volna, amit Masaryk és Jorga meg tudott tenni, időnk is volt hozzá. Most már bizony fogytában van az is.

Tudom, a magyarok nagy része meg sem érti, miről beszélek. A történelem útjait előkészíteni csak előre, mégpedig jó-előre lehet. Utólag már csak azt vesszük észre, hogy mit "kellett volna" tenni, de sokan még ezt se fogják fel soha. Elkövetett hibákért a Gondviselést teszik felelőssé.

Amit Ceausescu húsz esztendő alatt nem tudott elérni, azt megtették helyette a szabad földre vetődött magyarok: letették velem a fegyvert. De a könyvek megmaradnak, a folyóiratok megmaradnak, s a nyomtatott betű szívós erejével továbbra is harcolnak Erdély magyarjaiért - ahogy lehet.

Szívem mélyéből köszönöm annak a maroknyi hűséges magyarnak az önfeláldozó kitartását, akik mindvégig mellettem maradtak, és lehetővé tették, hogy legalább ennyit megtegyek. Áldja meg őket az Úr minden fájdalmas csalódás közepette is a tiszta lelkiismeret isteni ajándékával. Ők megtették, ami tőlük tellett. Ha minden magyar követte volna példájukat, magyarok dolga másképpen állna ma. Hadd búcsúzzam tőlük a Szentírás szavaival: "Ismertessétek az igazságot, s az igazság szabadokká téssen!"

1989. szeptember végén.